

ВИЗНАЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ-ЕТНОЛОГ До 70-річчя від дня народження Михайла Тиводара

Павло ФЕДАКА

Михайло Петрович Тиводар належить до числа найвизначніших українських вчених-етнологів другої половини ХХ — початку ХХІ століть.

Народився 7 лютого 1936 р. у с. Бедевя Тячівського району на Закарпатті. У 1953 р. закінчив Тячівську середню школу і вступив на історичний факультет УжДУ. Після закінчення студій в університеті з 1958 по 1966 рр. працював учителем історії Дубівської середньої школи на Тячівщині, одночасно заочно навчався в аспірантурі Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України в Києві. У 1968 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук, а у 1994 р. — дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора історичних наук — обидві по спеціальності “етнографія”. Докторська дисертація лягла в основу капітальної монографії М. Тиводара “Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст.” (1994). Ґрунтовний аналіз різних аспектів традиційного скотарства регіону Українських Карпат не обмежується означенням у назві книги періодом. У пошуках етнокультурних витоків та коренів традиційного скотарства дослідник зробив вдалу спробу реконструкції і періодизації основних етапів його становлення і розвитку — вперше в українській етнології. Перший етап — від часів неоліту до початків колонізації Українських Карпат на засадах т. зв. волоського права. Ключовим моментом цього періоду вчений вважає той факт, що давньоруське населення досліджуваного регіону сформувалося зі східнослов'янських племен білих хорватів і окремих груп дулібів, тиверців та уличів. Перші інтегрувалися у складі Київської Русі і саме з цього часу тут поширюється етнонім “русин”, “русини” і утверджується руська етнічна самосвідомість, а руський характер населення в

Михайло Тиводар

ХІ ст. майже повністю визначав етнічне обличчя Закарпаття. На думку дослідника, саме у V—ХІІІ ст. у місцевого давньоукраїнського населення і сформувались основні ознаки приселищного вигінного і полонинського відгінного скотарства, які широко побутували в скотарстві Українських Карпат, в тому числі Закарпаття, і у пізніші часи — ще і в першій половині ХХ ст. У ХІV—ХVІІ ст. господарство і матеріальна культура українців Карпат продовжували давньо-

українські традиції, хоча внаслідок воєн відбулося руйнування системи скотарсько-землеробських і землеробсько-скотарських господарств, що спричинило й занепад традиційного відгінного і вигінного скотарства. У наступний період (ХVІІІ — перша половина ХІХ ст.) у скотарстві Українських Карпат продовжували побутувати традиції попередніх історичних епох. Дослідник докладно розглянув форми і типи скотарства Українських Карпат другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст. Проаналізований вченим величезний польовий, архівний і літературний матеріал дозволив зробити висновки, що карпатське відгінне полонинське вівчарство склалося на основі переплетення місцевих слов'янських старожитностей вигінного і відгінного скотарства з привнесеними традиціями балканського відгінного і номадного вівчарства, тобто немає жодних підстав вважати східнороманський етнічний елемент найдавнішим скотарськопастівницьким елементом Українських Карпат; виникало карпатське скотарство на етиці господарсько-культурних і етнічних традицій різних епох і етносів — трьох гілок слов'ян, східних романців і угорців; у ньому також помітні ранньотюркські і турецькі, грецькі й албанські, латинські, фрако-дакійські, кельтські і германські елементи господарсько-культурних скотарських традицій, які увійшли у народну культуру місцевих етносів і

відіграли важливу роль у формуванні карпатської господарсько-культурної спільності.

Якби Михайло Тиводар не написав, крім цієї монографії, більше нічого, його ім'я однак було б навечно записане в історію української і європейської етнології.

Проблеми, викладені у згаданій книжці, дослідник порушував ще до її виходу, у 70—90-і роки, у численних статтях, друківаних у різних наукових збірниках, матеріалах конференцій, різних наукових республіканських виданнях.

У 1995 році побачила світ книга М. Тиводара "Закарпаття: народознавчі роздуми", до якої увійшли наукові, науково-популярні й публіцистичні статті, друківані автором упродовж кінця 80-х — першої половини 90-х років ХХ ст. У них порушуються актуальні питання традиційної народної культури Закарпаття, етнічної історії і національного самоусвідомлення, політичні й теоретичні аспекти етнічних процесів на Закарпатті у ХХ ст., окремі з них були спрямовані на захист від партійних функціонерів та ідеологів КПРС рідної мови, культури, народних традицій, національної символіки, національного імені — українець та ін. Чимало статей і в згаданій книжці, і в інших виданнях присвятив Михайло Тиводар визначним ученим: Юрію Венеліну-Гуці, Олександрю Духновичу, Тиводару Легоцькому, Володимирю Гнатюку, Володимирю Кубійовичу, Федору Потушняку та ін. З нагоди 90-річчя від дня народження останнього він був організатором поважної наукової конференції у 2000 році, укладачем і науковим редактором матеріалів цієї конференції, що вийшли друком окремим збірником у серії "Карпатика", а ще раніше — шостого випуску "Карпатика" — "Етнічні та історичні традиції населення Українських Карпат кінця ХІІІ—ХХ ст." (1999).

У 90-і роки минулого століття з'явилися статті М. Тиводара, у тім числі й у календарі "Просвіти" на 1996 рік, присвячені дослідженню назв нашого краю: "Україна — найдавніша назва Закарпаття", "Поява і поширення назви "Підкарпатська Русь", а також "Політонім "Русь" і етнонім "русини" на Закарпатті" та інші. Дослідження цієї проблеми дозволило автору зробити висновок про те, що "майже 700-річна політична ізо-

льованість Закарпаття від основного ядра не відірвала місцеве населення від українсько-руської етнічної спільності та її українських національних державотворчих устремлінь; це блискуче підтверджено у 1848—1849, 1919, 1938—1939 та 1944—1945 роки, коли всі закарпатські українці, від Остурні на заході до Ясіня на сході, твердо заявляли про своє бажання жити в українській державі".

Чимало публіцистичних статей, присвячених проблемам національної свідомості, етнічної самоідентифікації закарпатських українців, висвітленню питань про корені й джерела політичного русинства тощо, були надруківані вченим у місцевій періодиці, зокрема газетах, їх значення у формуванні наукового світогляду, поширенні знань про рідний край, утвердженні національної свідомості, історичної пам'яті справді велике.

У цьому зв'язку не можу не згадати ту важливу роль, яку відіграв Михайло Тиводар у 1989—1991 рр. — роки боротьби за незалежність України. Його глибокі знання історії і культури України, чітка українська громадянська позиція, безкомпромісність у відстоюванні національних інтересів, права українців мати свою незалежну державу дозволили йому стати справжнім лідером українського громадсько-політичного життя у часи українських національно-визвольних змагань кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст.

Варто також згадати ініціативи Михайла Тиводара щодо проведення наукових народознавчих конференцій, починаючи з 1985 року — в рамках обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, зокрема секції етнографії та фольклору, яку він очолював. Тези і матеріали цих конференцій виходили окремими виданнями. У цьому ключі — його народознавчих досліджень — слід назвати монографії "Бойківщина" (1983), "Гуцульщина" (1987), "Лемківщина" (1999, 2002), співавтором яких він був. Він також був співавтором книги "Історія Ужгорода" (1993), путівника "Закарпатський музей народної архітектури і побуту" (1981). До слова, вчений зробив вагомий внесок також у створення Закарпатського музею народної архітектури і побуту.

Відомий Михайло Петрович і як педагог вищої школи. З часу своєї викладацької робо-

ти в Ужгородському університеті (з 1967 р.) він дав путівку у життя сотням випускників історичного факультету, кілька десятків з них стали фаховими етнографами, захистивши з проблем народознавства Закарпаття дипломні та дисертаційні роботи. Кафедра історії стародавнього світу і середніх віків, яку з 1998 р. очолює професор Михайло Тиводар, стала кузницею кадрів істориків і етнологів нашого краю. Завідувач кафедри на високому науковому і методичному рівні читає нормативні курси "Історія первісного суспільства", "Етнологія", спеціальні курси "Етнологія слов'янських народів", "Етнокультурні процеси в Карпатах у I–II тисячоліттях н. е.", "Етнографія

Закарпаття". У 1998 р. він перший в Україні видав поважний навчальний посібник для студентів історичних факультетів "Етнологія", перевиданий 2004 р.

Перерахувати і згадати усе, зроблене Михайлом Тиводаром, у невеликій статті неможливо. Але й те, що сказано, дає підставу зробити висновок, що в його особі маємо сумлінного і поважного науковця, активного громадського, культурного і політичного діяча, пристрасного публіциста, чудового педагога і справжнього патріота України. Віримо, що своєю самовідданою працею він ще не раз порадує своїх земляків і всю українську спільноту.

КОРИФЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ До 80-річчя від дня народження Наталі Шумади

Леся ВАХНІНА

Про доктора філологічних наук, професора Наталю Сергіївну Шумаду не можна говорити лише як про відому в Україні та слов'янському світі дослідницю фольклору. Грані її таланту сягають також літературної творчості, адже вона відома і як майстерний перекладач з болгарської мови, і як сценарист. Не випадково, під час однієї зустрічі у Варшаві з колишнім надзвичайним та повноважним послом України в Польщі, поетом Дмитром Павличком, згадуючи про ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, він передусім запитав про Н. Шумаду, згадавши її як найпомітнішу постать в українській фольклористиці.

Одним з найцінніших є її педагогічне покликання, рідкісне вміння передати свої знання наступним поколінням фольклористів. Наставник цілої когорти кандидатів та докторів наук, а також численних студентів, майбутніх акторів та режисерів, яких вона навчила, керуючи кафедрою та викладаючи український фольклор в Інституті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, любити рідне слово, що втілювалося у фольклорних образах.

Наталія Шумада

Н. Шумада народилася в селі Ладен Чернігівської області, середню школу закінчила в Кам'янці-Подільському, її молодість була опалена війною, вищу філологічну освіту здобувала у нелегкий повоєнний час в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка (1949). Після закінчення університету вчителювала, працювала редактором у видавництві дитячої літератури "Веселка".

Понад 50 років доля славної ювілярки пов'язана з ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, починаючи ще з 1954 р. Науковий шлях Наталі Сергіївни є фактично історією Інституту. Їй пощастило працювати разом з незабутніми М. Рильським, М. Стельмахом, Л. Ревуцьким, В. Касіяном та багатьма іншими славними та відомими діячами української культури. Вона пройшла шлях від аспірантки, опонентом дисертації якої був саме Максим Рильський, до завідувача відділом рукописних фондів, провідного наукового співробітника відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн, доктора філологічних наук, професора.